

MANUALO

Žorāripen e butāripnasqo e romane ternenge.
O dikhipe pal-o kontēksto thaj inkluzivne praktike

Erasmus+

Project N. KA210-YOU-4AD4B8BB

Kofinanziert von der
Europäischen Union

Kadava sasto šaj te avel palem utilizirime, te si ke o žanglipe si lačhes prinžardo thaj sa e modifikácie si klaro sikavde
Erasmus+ Projèkto KA210-YOU-4AD4B8BB

Autorura thaj Roditora:

Vaš i Áustria: Irina Elena Bellio BA, Mag. Feri Janoska, Melinda Tamás, MA

Vaš i Ungaría: Ádám Fekete, Claudia Piovano

Vaš i Italía: Silvia Golino, Elia Roncat, Nora Schuster

Vaš i Rumunia: Mirela Bădica, Eduard Bociu, Gabriel Dumitru, Maria Gorie, Vlad Leonte, Gabriela Prundaru

Translatoro:

Maria-Andreea Chiriac

Manualno supervizoro: Nadja Schuster, Autonomno Provincia Bolzano: Biròvo vash e Chavorenko Protekcija thaj Socialno Inkluzia

Wien, Eisenstadt, Bolzano/Bozen, Budapest, București 2025

Finansirime katar e Evropaki Unia. E dikhimata thaj e opinie sikavde si numaj kodola katar o autoro/ autorura thaj na musaj te sikaven kodola katar e Evropaki Unia vaj OeAD-GmbH. Ni i Evropaki Unia ni o autoriteto savo del grantura našti te avel responsibilo vaš lende.

SO SA ARAKHÉN

enROMyou – Enhancing Roma youth work: O PROJÈKTO

PARTNERURĂ

Austria

Ungaria

Italia

Rumunia

METODOLOGIKANO PREMISA: e anketa

O GLASO E TERNE ROMENGO THAJ SINTI:

Ánalíză phari e phirávenge thaj témé butí-thaj-tháípe

REKOMENDACIE LE PROJEKTOSQO PARTNERURĂ

Austria

Ungaria

Italia

Rumunia

AGORUTNO KOMENTÀRO:

Sar te keres buti le "maj telutno katar o teluno"

enROMyou – Enhancing Roma youth work:

O PROJÈKTO

O projèkto enROMyou (Žorāripen e butāripnasqo e romane ternenge) sas kerdino te kerel pes jekh than e paruvipnasqo maškar e terne butārne andar diferente NGO-urā save dēsā keren buti e rromenθar, te promovisarel pes jekh maj lačo xatāripen palal e kulturan diferencie, tradiciē, valuturā thaj trubuimata.

E maj bare objektīve sas kadala:

- Te vazdel pes o interkulturalo xatāripen thaj te lačharel pes o kvaliteto e ternenqo butāqo e rromenθar thaj e sinturenθar;
- Te kerel pes lačo vakāripen thaj analiza e egzistuime metodenqi, e eksperiencienqi, thaj e čin-adimatenqi maškar e terne butārne (vi e rroma vi e na-rroma andar e verver organizacie thaj thema);
- Te zorārel pes e sociālo skīlurā e ternenge butārnenge rodel pe targetimaskēre workshopūrā, te aven maj lače butiēnca te arakhen thaj te den atūnci amboldipen palal e specifikane trubujimata e Rromane thaj Sinte komuniteturenqe;
- Te zurārel pes i sociālo inkluzia, te identifikisarel pes e egzistuime bariere thaj te kerel pes maj lače praktike te lačharel pes i inkluzia e rromenqi thaj e sintenqi anθ-e edukaciaqe institucije, sastimasqe sistemurā, thaj anθ-o marketo e butāqo;
- Te vazden sustenābile parteneripa save vazden opre kooperacia maškar socialne servisura, NGO, edukacijake institucije, thaj romane reprezentanturā;
- Te vazdel pes o prinžaripen palal i rromani kultūra thaj histōria thaj te del kontribucia k-o maj baro publikano xatāripen.

O projèkto si kerdo vaš trin grupe:

- terne Rroma andar socio-ekonomikane bibaxtale thana;
- profesionalo temimata thaj socialo butiarnē;
- organizacie save keren buti e romane komuniteta.

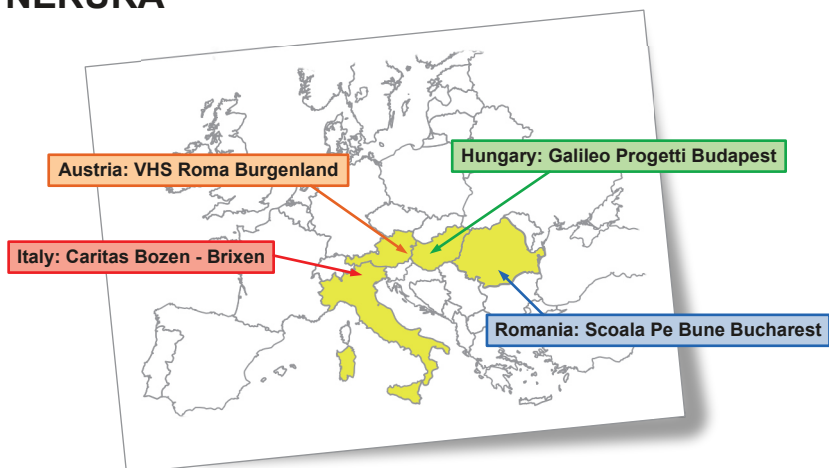
E terne butārne si konstanto konfrontirime neve pharipnasqe ande piri sakodivesutni buti, anglal mentalo sastipe thaj psihologikane problemurā kaθar lenge target grupe. Butivar naj lače suportoske sistemurā sar vi but lache metode.

Nais e projektosqe enROMyou kerdām jekh zanipnasqi baza palal e trebujimata thaj mangimata e terne rromenqe p-o jekh rig, thaj pe aver rig, lače thaj dokazime metode thaj neve droma te čina-vel pes lenge pharipa thaj problemurā save si lače khetanes e zanipnača thaj e eksperienča e parterenqi, anθ-i publikacia Manualo vaš e sociālo thaj siklāripnasqi buti e temenca e rromenθar thaj e sintenθar -anglikani verzia:

https://www.vhs-roma.eu/downloads/enROMyou_HANDBOOK_LV_en.pdf

te resel pes jekh buxli publikos thaj profesionalo kolega.

PARTNERURĂ

Austria: Roma VHS

Roma Volkshochschule Burgenland (Roma VHS) si jekh centro edukatívo thaj kulturálo, kaj kamel te zorárel e minoritátenqe komuniteta. Lesqo fokusó si pe savore — vi pe e autoktoné, vi pe neautoktoné Romá thaj Sintí ande Austría, sar vi pe manuśá andar migráciako palalimatas thaj e manuśá so si len experiénca le nashutnenca.

Lesqi buti astarel e ternenge thaj e phurenge edukacija, profesionalo kursos, kulturane projekturá, komemorativne inicijative thaj programurá and-i romani čhib thaj kultura. Jekh baró res si te vazden křordé — mařkar diferénta minoritátenqe grupúră, sar vi mařkar minoritátenqe thaj majoritátenqe populáciá.

Savora lesqe projékta si putarde k-o publikó, buti kaj fokusó baró si pe profesionáloră and-e sociálo buti edukaciá, treníngo, politika thaj civiló societeto. Trodel pe lesqe aktivíteta, **Roma VHS** promovíl zanipé, paruvipe, thaj jekhutno xatáripe.

Vebsajto: www.vhs-roma.eu

Facebook: www.facebook.com/profile.php?id=61581594493325

Instragramo: www.instagram.com/roma.vhs7400/

Ungaria: Galileo Progetti Nonprofit Kft.

E Galileoski misija si te marel pes e diskriminacijas, te del suporto e bu-tiaqe, e socialo thaj civilo inkluzia savorenge, respekto andar save drep-turà, thaj te zoràrel e sloboda te sikavel averenge so gindin ande sa e konteksturà. O Galileo kerel buti pe Evropako nivelo te promovisarel inkluziake politike, kvalitetno edukacia, ternengo participacia, socialo eko-nomia, thaj Evropako citizentosko edukacia. Vov fokusiel pes specifico p-o ternenge politikè, edukacia anglal e škola, thaj socialo inkluzia thaj egalutne šajmata. Lesqe primaro target grupò si vulnerable grupe, sar so si etnikane minoritetura, manuša saven si len disabiliteto, thaj kodola save si ande riziko katar socialò ekskluzia.

Vebsajto: www.galileoprogetti.hu/language/en/home-english/

Facebook: www.facebook.com/galileoprogettinonprofit

Italia: Caritas Bozen-Brixen/Bolzano-Bressanone

Caritas

Diocesi Bolzano-Bressanone
Diözese Bozen-Brixen
Dioceza Balsan-Porsenù

I Caritas si jekh religiaqi fundacia savi si fokusime te vazdel o zanglipe pala e sòcialne pučhimata thaj te kerel netvorkurà te ažutil e manušen save si bibaxtale. Lesqe maj bare dikhimata si te promoviel socialò inkluzia, solidariteto thaj socialò justicia vazdindoj e valuturà sar egaliteto maškar diferente grupe. I Caritas inkurajil e ternen te den godi palal e importante tème sar so si i justicia thaj o čororipe, thaj promovisarel o volontèro te vazdel pes i socialò responsibilitèta.

O Interkulturalo Mediaciako Serviso del suporto e Rromane thaj Sintone ternenge ande lengi edukacia thaj kamel te del ažutipe e familienge save si anglal socialne thaj ekonomikane pharipa. E situačia bute familijengi sikavel jekh angluno pharipe, savo čačes kerel te na avel e manuša save si ande kasave minoritetura te astaren egalutne šaipa.

Vebsajto: www.caritas.bz.it/it/index.html

Facebook: www.facebook.com/caritas.bz.it

Instagramo: www.instagram.com/caritas.suedtirol.altoadige/

Rumunia: Scoala Pe Bune

I “Scoala Pe Bune” si len sar aktivitetà e personalizime edukaciaqe programurà, terapia thaj konsilio vaś çhave thaj terne adulturà, prioritizindoj e na-formale edukaciaqe metode save den akcènto anθ-o interaktivò siklòvipe thaj anθ-o laçharipen e problemurenqo. O ciljo si te baràrel pes na numaj o akademiko zanglipe, numaj vi o kritikanò gindipe, kreativno thaj interperson-alo zanglimata prekal e praktikane eksperiencie thaj grupake diskucie. Maj

dur kaθar e akadémika, von si dedikuime te keren šanse vaś e çhave save si bi-laçe, te phanden len e suportosqe networkenθar, inkluziv potenciàlo šanse vaś buti thaj maśkarthemutne eksperiencurà sar e Erasmus programurà. Von aktivno angažuin e çhaven thaj e terne adulturà, inkeren jekh zurali komunikacija e dadenθar thaj e manušenqe save len sama te asigurin o sastipen e çhavorenqo save si anθ-o rizko.

Vebsajto: www.scoalapebune.ro

Facebook: www.facebook.com/scoalapebune

METODOLOGIKANO PREMISA: e anketa

I anketà sas kerdi anθ-o vaxt e štartosko kidipe, kote so sas 50 puçhimata thode e ternenge kotar e berša 13–30.

Sar o enROMyou si jekh tikno projekto, e anketa sas limitime ko 15–25 participanturà katar o partneri them.

Totalo pherde ankete: 75

Austria	17
Ungarìa	15
Italía	21
Rumunia	22

O reslipe e anketaqò sas te “mukhel pes varesave terne Rroma thaj Sinti te den duma” palal lenqe akanutne zivdipnasqe kondiçe, lenqe identitetosqo xatàripen thaj, po agor, palal lenqe nade thaj sune vaś o avutnipen.

E maj bare tematikane thana save sas phangle sas:

Personal data: berša, sexo, edukaciakò nivelo, buti, živdipnasqo kontèksto, identiteto

Edukàcia thaj buti: edukaciaqi vlàda, integràcia, šanse vaš buti, trubujmata, sugestie

Socialo thaj kulturalo integracia: žanglipe thaj opinia pala institucije, sòcialo participacia

Pativipen thaj politikani participàcia: pativipen anθ-e institucie, politikani aktiviteta

Diskriminačia: dikhli vaj experimentime direkto diskriminačia

Satisfàkčia anθ-o sasto živdipen: satisfàkčia anθ-o živdipen, nadež thaj sune

I sasti anglikani verzia e anketaqi si arakhli anθ-o lil (vebsaito):

https://www.vhs-roma.eu/downloads/enROMyou_HANDBOOK_LV_hu.pdf

Metodologia

I anketa inkludisardās vi phangle thaj putarde pučhimata te šaj te del pes slobodo te phenes so kames thaj te arakhel pes koncizo.

E data sas kidine katar o:

- **Jekh p-o jekh intervjurā p-o lil**
- **CAPI** (Kompjuteri-Asistirimo Personalo Intervjo),
- **CAWI** (Kompjuter-Asistirimo Web Intervjo),
- **SAQ** (Anketa korkoro-administrime – vaš e participanturā save si len 24+ berša).

Anθ-o intervjurā, o intervjueri asigurisardā pes kaj sā e pučhimata sas mišto xatārde.

I konfidencialiteta sas garantime: na sas kidine personale date, asiguringoj o anonimiteto.

Sa le phiravimata sas dikhline thaj thodine te len pes e tipografikane vaj manuškane erores, te avel siguro i ekzaktipe vaš i analiza.

O GLASO E TERNE ROMENGO THAJ SINTI:

Analizá phari e phirávenge thaj témé butí-thaj-tháípe

I analiza e anketaqe respònsurenqi sikavel jekh pòrtreto e ternenge save si len maj laçe sociàlo kondicie sar anò-o nakhlo vaxt, numaj inke inkren o pharipe e prejudecatengoro thaj inkren te maren pes zuraes vaš o pherdo prinžaripen, egalutne drepturà thaj egalutno tratamiento. Savo materialo pro-greso, maj bare socialò drepturà, inkluzia e Est-Evropake themengi ki Evropaki Unia, thaj lačharde živdipaskere kondiçe, o maripe vash I egaliteta ačhel bi agorisardo.

Roma Gen Z aspirinen na numaj vash inkluzipe, numaj k-o vash korkorodeterminipe thaj te šunel pes lengo glaso and-o formiribe e inkluzivune sòcietatengo.

E maj bare témé buti-thaj-thaípe save aven avri katar i analiza maškar e štar partnerikane thema si:

Sasti data

Totalo sas resle 75 terne Rroma thaj Sinti ande berša maškar 13 thaj 30 berša (43 žuvlja, 35 murša thaj 1 na-binarno). Maj but participanturà avile katar bare fòrurà vaj lenge maj paše thana.

Edukaçiake nivelurà sas došta jekhutne distribuime, katar o bi formalo sikljovipe, ži ko te aves aka-nutno studento, ži ko agorisardo profesionalo vaj licevo edukacija, thaj ži ko universiteta diploma.

Identiteta thaj čhibàqi dinamika

Kadala dinamike sikaven kontrastirime realitetura – katar o baro mánushipe, specialò maškar e aktivis-turà, ži ko protektive strategije save si phangle te nakhen o bias.

Ande Austrla thaj ande Ungriko thema, maj zalaga sar 30% katar e anketime manuša vakàren rromani čhib. And-o Sudutno Tirol (Italia), i čhib si garavdi prekal kohezivne komunitetosqe strukture, kana and-i Rumunia si inkerdi butendar vaš i kontinuiteta thaj o barodipen e rromane minoritetosqo.

Buti thaj Róposipe

Kadala atùncimata sikaven e bibutàripnasqe diferencije, save si ži ka 30% maj bare sar e naçionale medie. Vi sexo na-egaliteto si signifikanto, kaj e Rromane žuvlã nakhen dui to diskriminacia.

Informalo butjaripe - sar divesutno butjaripe bi protekcienqo vaj tikne-kvalifikuime servisosqe butãqo - si vi akana jekh caçimos maškar e Rroma thaj e Sinti.

E atùncimata sikaven jekh “satisfakciaqo paradokso”: šukaripen vaš e na-stabilne butã (čhivipen/manu-alo buti) kana von den subzistença.

I mobiliteta si inke phangli katar e tikne edukaciake kvalifikacie thaj diskriminaçiake praktike vaš o an-gažmano.

Edukacia thaj edukaciake bariere

O maj anglal mukhipe katar e škola si generalo thaj historikano xasaripe pala e Rroma thaj Sinti minoriteturā ande sasti Evropa, sar sikaven e themesqe raporturā thaj statistike.

Ande ternenge respōnse, o bi-formālo siklōvipen si kerdo katar i diskriminācia e siklārnenqi/e kole-gurenqi kombinime e tikne familiaqe suporto (čororipe, bi-patīvipen maškar e generacie).

Nesave Est-Evropake participantura phende kaj phirenas ki "ghetto škole" bi-resursengo.

E maj bare faktorā vaš o mukhipe e skolako si o nanaipen e modelurengo, e kulturaki devaluačia, e familie save den prioriteto e butāqe anglal e edukačia. Vi si sikavdo bi-efikasno finansiripe: stipendie pala "numa lačhipe" (Ungriko), na adresuin e bazake trubujmata.

Sar phenen e participanturā terne, šajde solucie šaj te aven: siklāriplasqo siklāripen palal i romani kulturā/istoria, universale stipendie, programurā vaš mentoripe.

Socio-Politikani Participācia

E šerutne respōnsurā sikaven jekh patīvipinasqo deficitō, sar jekh lačhes prinžardo historikano časo e relacienqo maškar e Rroma/Sinti thaj e themesqe vaj e lokalone instituciēnqe, e juristikane sistemosqe vaj e agenciē save kerelpe khoni.

E terne Roma thaj Sinti ande štar thema dikhen pes but biphangle thaj dezastruime katar e politika - vi te šaj te avel vi jekh generalō karakteristika katar e Evropaki Gen Z.

O socio-politikano bi-angažmano si vi katar e historikane politikane bibaxtimata, save zi akana na-khle nisavi Rromani reprezentacija ande decizjake thana. I prinžaripen palal e neve thaj resle programurā (sar egzāmplo, Erasmus+) si vi limitime.

Te ovel ramosardo, isi jekh nevi forma e angažmanoski maškar e terne participanturā, sikavdi ko baro intereso vaš kulturako aktivizmo (eg., gilā thaj historia) thaj vaš socialo buti.

Diskriminacia

Insulturā, derogativne lafia ("cigano"), thaj agresivo gesturā si buxljarde thaj inke si jekh kauza vaš internalizime stigma thaj xoli.

E maj bare diskriminaciake šajutnimata si phangle e strukturālō ekskluziača (sar egzāmplo, našti te del pes khera/butāqe šanse), škōlaqi segregacia, eksperiēnce e fizikane violēncaqe, čorripenqo thaj čorripenqo anθ-o interneto.

E reakcie karing e diskriminacia si aver: katar e strategie te malaven pes zi ko garavipe e etnikane identitetosko, zi ko socialo avri čhivipe .

Diskriminaciaqe akturā katar e nacionale majoriteturengi rig ande štar thema keren maj dur marginal-izacia thaj limituin o akceso pala edukacia vaj butāripe.

Satisfàkcia anò-o zivdipen: paruvimata anò-e generacie

Sar so sas phendo maj opre, maj but ternimata raportuin maj laçe kondicie sar lenqe dada thaj deja, den kredito e urbane servisurenge thaj šanse, maškar-etnikane amalipa thaj o lačhipen e themesqo.

I familia inke dikhel pes sar o angluno žanglipe vaš o baxtagor, pašal e valuturā sar o pativipen, i korkorutni determinācia, i slobodia.

Aspiracie: Mangimata thaj Sune

E terne Roma thaj Sinti mothoven khetane sune thaj aspiracie sar so si digniteto, agorisaripe e rasiz-mosko thaj te resel pes ke egaliteša. Vi ekonomikani sekuritato (eg. khera, stabilo buti) si baro mangipen.

Si laçe te dikhel pes kozom respondenturā den vast e školaki-edukačia sar jekh drom vaš korkorutni thaj grupaki emancipačia.

Lengo suno si katar e geografikani mobiliteta (sar egzemplo, te trajis varekaj aver, te phires, te našes katar e segreguime komuniteturā) ži ko artistikano prindžaripe (anav prekal i muzika), ži ko sòcialo vizibiliteto thaj reslo respekto.

REKOMENDACIE LE PROJEKTOSQO PARTNERURĂ

Austria

Jekh khotar e maj inkuražime arakhdimata khotar o rodipe si kaj jekh relativo baro kotor e respond-entengo agorisarde maj uči edukacija, inkluzivo diploma katar o licevo. Kodova sikavela kaj but manuša si len edukativo suksesò bi te dikhen o pharipe so si anglal o Romano komuniteta. Aver im-
portanto arakhipen si kaj varesave Rroma andar i Austria si putarde pala piro identiteta, ande kon-
trasto e Rromane komuniteturença andar aver thema, kaj e individue butivar hačaren pes oblidime te
garaven piri identitea katar e dar katar e diskriminacia. Kadava putardipe šaj te avel atribuime pala
vazdino zanglipe thaj zumavipe te promovisarel pes e rromani kultura thaj identiteta. Numa, isi thana
save si phare. I romani čhib si anžo rizko te našel, soske numa jekh cikno procento taro anketirime
manuša aktivo vakären e čhib. Paše godova, politikani alienčia ačhel sar urgento pučipe, sosqe but
Roma hačären pes biphangle katar politikane procesură thaj instituție. Maj bare pharipa vaš
edukacija thaj buti naj kotar o bibutiaripe, numa kotar e perzistento diskriminacija thaj generalo bi-
prindžardipe katar e Romani kultura ki societeta.

O Austriako rodipe sikavela vi o progresò thaj vi dureder pharipa andar e romani komuniteta. **3i**
kothe o maj baro siklovipnasqo reslipe thaj kulturalo zanglipe si pozitivno bariaripa, i diskrim-
inacia, politikani alienacia, thaj o ciknjaripe ko hasnipe e romane čhibiaqo ačhen kritikane
pučhipa save trubun atenčia. Te resljol pe akala pharipa prekal edukaciaqe reforme,
komunitetosqe suportosqe programă, thaj politikane paruvimata si esenčialo te kerel pes maj
inkluzivo thaj egalutno societeta. E avutne zumavimata trubun te fokusien pes po lačharipe e
akcesosqo p-o učo siklovipen, te vazden pes e rromane kultura thaj historiija ande main-
stream societeta, thaj te den zor e Rromen te len aktivo rola ande politikano thaj socialo
živdipe. Implementirindoj kadala bută, i Austria šaj te kerel buti karing jekh societeta ande savi e
Rroma si pherdo integrima thaj si len jekhutne šanse te baron.

Ungaria

Investirinen anθo socialo-emocionalo treningo e sikavnenge e anglune školaqe thaj e sikavnenge katar e škole primara

I diskriminacia astarel pes katar o predrasude, savo kerel efekto pe sasti komuniteta, vi e daden thaj e dajen e čavorrenqe, e edukatorenqe, e butårnenge e školaqe.

Jekh egzåmplo lino andar o dialōgo e manušenθar andar i rromani etnia: anθ-i škòla, xasajle ol podema thaj o romano čhavo sas sigo suspektive katar e dada thaj deja e avere čhavorrenqe. E edukatora na akuzisarde e chavores eksplicito, numa von na defendisarde les. Palo kodova arakhlile o podema (na sine čorde) numa khonik na mangla jertipe e romane čhavoresqe.

Akava stavi kerdås i chinipen maškar o čhavoro thaj o sikavno sar referenča thaj protekciaki figura.

Kerdås jekh bipatīvipen savo nisar na sastilo, thaj thovdås anθ-o čhavo o "šajdipen" te trubul te arakhel pes thaj kodolesqe, šaj, te atakuil maj anglal.

E šajdimata sikaven kaj, po than, kana e edukatora kerel buti pe čhave sar jekh "grupa", sar "solidaro amala", vi edukinindoq e daden thaj e dajen, naj konflikturå thaj e siklōvipnasqe rezultaturå si maj lače.

Anθar kadaja, trubul te kerel pes investičia ande sociale šajutnimata e edukatorenqe vaj e sikavnenge thaj e personalosqe, thaj te barjarel pes o socialo emocionalo siklōvipen thaj šajutnimata. Kado trubul te kerel pes ande angluni edukacija e avutne sikavnenge thaj vi sar jekh nevine e edukatorenqe (thaj personalosqe) ande praktika.

Vazdipe e suportosqo vaš e chavorengo thaj ternenge edukacija

Ando Ungriko them si lache butjarne "Dujto Šansa Edukaciake" centzurå, save den suportu e čhavorenge saven si lenqe phares te sikloven. Butivar, o angluno ažutipe del šaipe e chavoresqe te nakhel e anglune pharimata thaj te avel les regularo thaj fruktosqi skolaqi kariera.

Bibaxtaqe, naj dosta love, te šaj del pes o servisu savorrenge saven trubul les. Ka ovel but lači investicia vi ko skurto vi k-o lungu vaxt.

Suportu vaš o khera

Primaro mangipe e terne Romengoro, a na numa Roma šaj te vakåras, si te šaj te avel len piro kher. I importanča te del pes sòcialo khera solucie te šaj te avel maj bare kotora e populaciaqe te avel len aksesu k-o kher si sikavdi.

Suportu pal-o Siklovipen

Si but lache programurå kaj škòla te del p-o dumo e siklovenqe save si kotar o romano minoriteto, numa te del p-o dumo e lačhipnasqe. Ka ovel lače te del pes suportu e školaqe karieraqe e "maškarune" siklovenqe, kadja kaj von te šaj te agorin penqe studie thaj te resen maj bari edukacija, te len o avantazō katar pire šajutnimata, vi te na numaj "ekselento".

Italia

Tikni thaj Respektive Integràcia

Na keren buti e integraciake strategiença save si sigo vaj zorasa. Sar si sikavdo katar e etno-psiho-logikane thaj psihoanalitikane studie - inkluzivo e importante kontribucie katar o G. Devereux, S. Ferenczi, thaj D. W. Winnicott - jekh sasto proceso e akulturaciao thaj adaptaciao karing o šerutno ambiënto si esencioalo vaš o barãripe e individualone thaj identitetosqe šajdipnasqo. E efektivo inkluzia si kerdini anθ-o vaxt prekal o patjavipe thaj o jekhtuno haçaripe. O ažitimos si kuč, maj but kana kerel pes buti e komuniteturença save nakhle historikani marginalizacia thaj ekskluzia.

Vazdipen e Indikatorenqe Maj Dur Katar e Edukacia

Akana o edukaciao areslipe si importantno metrika, vov na trebul te ovel o jekhto indikatoro vaš integraciao succeso. E sociale butiarnie thaj e roditora trebul vi te len sama pe komplementaro kvalitative mere sar so si personalo sastipe, patjavipe ande kultura pe butlako than, autonomia, thaj satisfakcia pala socialo participacia.

Kulturake Afiniteturã Maškar e Granice

Užaren e kulture thaj historikane phanglipa maškar o Sudutno Tirol thaj e pašutne regionurã sar i Austria, sar vi e Balkanesqe thema sar i Rumunia thaj o Ungro. E khetane kulturake elementurã thaj e paralele pharipa šaj te den suporto e kooperative strategienqe thaj e šanse vaš siklövipen e kole-gurenqo anθ-e granice.

Normalizirime Prekal thaj Specifikano

Maj but sar te dikhen e Rroma thaj e Sinti sar fundamentalo averčhande vaj "aver", keren buti karing jekh fremo savo prindžarel lengi specifikano andar jekh maj bari norma pala diversiteto. O ciljo trebul te avel te resel pe jekh punkto kaj von si dikhlina sar jekh katar but kulturele grupe, adresirindoj o anticiganizmo sar jekh diferento numa na definime bariera.

Reformisaren o Koncèpto vaš "Integràcia"

Amen trubul te keras pučhimata save žanen te keren politike thaj e manuša profesiona:

- Kana šaj te žanas ke jekh grupa si "normalo" integrimë?
- Save rezultaturã save šaj te sikaven e egaliteto e participaciao, na numaj o akceso?
- Ame keras inkluzia vaj asimilacia, thaj sar keras distinkcia maškar kadala duj?

Rumunia

Pe buti pe arakhadimata kotar o lokalo rodipe, trebul urgento akcie kai si rekomandime te adresin pes e sistemsqo bariere save arakhena pes e terne Romane ande Rumunia, zorale akcentosa pe rola savi šaj te keren e na-governamentale organizacie thaj e komunitetake iniciative.

Maj anglal, e NGO-urā thaj **e grassroots-esqe organizacie trebul te len jekh proaktivo šerut-nipen anθ-o maripen e diskriminaciaqo** dizajnirindoj thaj anθ-o sikavipen e siklāripnasqe programurenqo, na numaj vaš e terne Rromane, numaj vi vaš o maj baro societeto, inkluziv e siklārmenqe, e publikane oficalurenqe, thaj e reprezentanturenqe e lokalone autoritēturenqe. Trebul te keren pes **butiaqe thana, treningosqe sesie thaj kampanje pala žanglipe te šaj aktivo te promovisaren pes inkluzia, empatia thaj interkulturalo hačaripe.**

ži kothe i rola e themesqi ačhola esencialo - specialo anθ-o asiguriqe e sistemsqo reformengo thaj institucionalno reslipe - o realo paruviqe trebul vi te ovel čhudino katar e **fleksibilo, komunitetorskere inicijative save šaj te adaptirinen pes sigo, te den atveto pe lokalno trubujpa, thaj te vazden o patāviqe e romane komunitetencar.**

Na-formalo edukaciaqe metode, mentoring programurā, ternengo lidersqo barāripe, thaj interkulturalo paruvimata trebun te aven vazdine, utilizindoj sukcesosqe modelurā katar thema sar so si i Italia (Sūditirol), kaj e integraciaqe zumavimata sikavde pozitive rezultaturā. **O zurāripe e maškarthemutne partneripesqo thaj ulaviqe e lačhe praktikengo** šaj maj dur te del zor e NGO-enge te keren zor pala sistemosqo lačharipe thaj direkto žutipe e Rromane ternenge po lokalo nivelo. Paralelo, **manglape duryaripe vaš advokaciaqi** buti vaš te lel pes reslipe e instituciengo thaj te inkurajil duryaripesqo nacionalo angazipe vaš te lačharel pes o aksesos vaš kvalitetuno siklipe, jekhune shaipa, thaj socialno inkluziye vaš romane komunitetā.

AGORUTNO KOMENTARO

Sar te keres buti le "maj telutno katar o teluno"

enROMyou si jekh tikno projèkto kerdo te propunil aktiviteturà e ternenge butàrne ašundindoj le rromane thaj le sinturenqe çhave thaj çhaja. I anketa, kerdini pe intervjuja e 75 ternençar katar e berša 13–30 ki Austria, Ungaria, Italia thaj Rumunia, na phenel kaj si pherdi tha reprezentativo. Lesqo ciljo sas te del e ternenge jekh glaso thaj te kerel laçhe rekomendaçie bazirime pe eksperi-ença e minoritetosqi savi inke si anglal bari stigmatizaçia.

Kodolesqe o **enROMyou** si jekh projèkto savo intencionàlo ka ovel bi-phanglo katar o gin e Rromenqo thaj e Sintongo anθ-e štar thema partnerà thaj o procento e vakerde minoritetosqo anθ-i sasti populaçia. Sas jekh kolaborativo anketa thaj treningo, e ciljosa te del laçho svato e sociale operatorenge save keren buti bare ternenge grupença sar vi kodolenge save keren buti ande tikne grupe vaj ande individuale edukaciaqe thana.

Sar sikavdo opre, e terne Roma thaj Sinti inke dukhaven jekh pharo "historikano pharipe", savo si butivar teljardo ande ternengo butikeripe. E socialo butjarne, sikavne thaj edukatora si len tendinça te phenen kaj avdive, ki Evropaki Unia kote so o socialo laçhiqe resel baro kotor e populaciàko, sa e terne manuša barjon e saste startosqe šajdipa thaj socialo thana. Čaças von nakhen kadava "historikano pharipe": jekh intergeneracionalo thaj psiho-dinamikano faktoro savo maj dur kerel efekto pe korkorutniqe thaj identitetosko barjaripe e ternengo e Romane thaj Sintengo.

Te aves kotor katar jekh ekskludirime thaj diskriminime socialo grupa - na numaj ande phandade, kherutne thaj tradicionale societeturà, numaj vi ande moderne, maj putarde thaj unificirime industrijaqe socièteturà - inke del kontribucia pe jekh but fundono hatjaripe pala inferioriteto. Sar so dikhel o Michael Stewart, bizo dikhiqe e EU-esko zuralo promoviripe vaš inkluzia thaj egaliteto, e Romane thaj Sinti komuniteturà inke si len tendinca te oven dikhlina sar "o maj tikno katar o maj tikno." E intervjesqe atùncimata, save sas sar jekh vaš sa e partnerà thema, vakeren amenqe šukar: vi te e terne respondenturà realizien ke von živden anθ-e maj laçhe kondiçie sar e maj phure familiaqe membrurà, von inke šaj te hatàren pes zuales subjekto vaš e stereotipurà thaj e diskriminàcia. Von dikhen e inke egzistuie marginalizaçia (vaj o našavipen e marginalo socialo poziciako) sar lažav p-o jekh rig, sar žanglipe pe aver rig. Vi àl duj si emocije save si phares te žanel pes thaj te anel pes palpale ko balanso thaj ko čaçi, kodolesqe ko jekh kondiçia e čačutne psihologikane stabilitetosqi thaj socialo inkluziaqi.

I diskriminacia thaj i ekskluzia šaj te avel arakhli palpale sa ko o René Roussillon akharel "ekstremne afekturā": bi-procesirime psihikane eksperiencurā, speciało subjèkto vaš zoralipen thaj repetičia, save čorren e manušes andar o andruno thaj zurales testisaren lesqi kapaciteta vaš toleranča. E "strategie vaš o živdipen" implementime si vi but sani, pherde bi-investiciača anθ-o emocionalo thaj relaciačo živdipen, thaj butivar resen anθ-i marginalizacia korkorreča vaj anθ-o eksplicitno antisocialo phiripen. I socialo stigma mukhel jekh lungo drom pe e manušesqo psihološko kerdipe thaj pe lengi familjaki grupa; si jekh šajipe savo si dino katar generačia ki generačia, vi kana e avrutne kondiție si paruvde vaj lačharde.

Pala kodo kerdjioł jekh "alosardi trauma" - sar o Vamik Volkan definiril la - atribuime precizno kodole socialo grupaqe thaj dino angle katar jekh generačia ki aver.

O René Kaš kerel investigacia pal-o psihikano proceso e intergeneraciaqe transmisiačo e afekturenqo, numaj vi pal-e fantazie asocime kadale afekturenqe, palal e gindimasqe strukture, palal e živdipnasqe investicie thaj lesqe dezinvesticie. Vov notirinel precizno sar jekh familiaqi grupa impliciril jekh sasti serija bi-konscientno aliance, sosqe svako manuš arakhel pes kotor katar jekh inter-subjektivo lanco katar savo vov si kotor, thaj ko jekh vakti jekh phanglipe, jekh sluga, jekh beneficiari thaj jekh naslednik.

Pala godova, e terne manuša save direkto vaj indirekto nakhle diskriminacia, dar, thaj "statura e siege" trebul ažutipe thaj speciało atencia, suportó savo ulavel thaj akompaniril lenge dukh, ande jekh ulavipe e afekcijako (Roussillon) savo ingrel len avri katar e trauma.

Sar konkluzia, te lel pes sama e buti dikhimen listarde opre, amen patias ke si e çaçe angazima vaš kodola save keren buti e terne Roma thaj Sinti generaciaça:

- Sajekh te lel pes sama e buteder vulnerabilitetura kadale temenge, save na numaj nakhen fragilo etapa e temipasqo, numaj butivar inkren katar suspekto eksperienca ekskluzia, bullying thaj jekh sajutno socialo inferioriteto palal lengo etnikano avindipe.
- Te šaj te lačharen tumaro prinžaripen thaj buti anθ-o jekh interdisiplinaro ekipa, sosqe i edukaciaqi buti e vulnerable manušenθar mangel ekspertiza anθ-e but riga: socialo pedagogia, psihologia, antropologia, zakono, thaj maj but.
- Te akompanisaren thaj te den suportore e momenturenqe e deskuražaciaqe thaj e konfuziaqe save šaj te nakhen e temimata, prinžarindoj kaj amaro emocionalo šerutno šaj te avel varekana činavdo. Kadala momentura - tipicno pala "granicake thema" sar e adolescencia korkori - butivar sikaven jekh kamipe pala barvalipe thaj korkorutno arakhiqe ande jekh ambiente historikane dikhlino sar dušmano.
- Te prinžarel pes kaj po Evropako nivelo, çaçes avdive, e socialo butiarme thaj e institucie si zurales akharde te promovirinen e kolektivo egaliteto thaj o lačhipen (eg., interkulturalo edukacia anθ-e škole, putarde temenge asociacie, projektura save si phangle vaš e vulnerable grupe, publikano suportore vaš edukacia thaj treningura).
- Te sigurisarel pes o akcèsò k-i supervizia e ekipaqi savi si čhidini katar e profesionàlura save si trenirime te identifikisaren thaj te reflektisaren palal i dinamika e transferosqi thaj kontra-transferenciaqi, te ažutil e praktikantura te ačhon bazirime thaj suportime anθ-e lenqe rolà sar treningo thaj mentoring.
- Ašunen but thaj bi-krisaripe kadale temenge - lenqe perspektive, trubujimata thaj lumjaqe dikhimata - kana žutil len karing lenqe aspiracie thaj žutil len te lačharen e ažutimata kana si trubujipe.
- Den tumen sar "kolutno phirutno", te den len suportore kana von nakhen o butivar pharo pharipe maškar o familiaqe živdipe thaj maj bari socialo integracia.
- Te promovisarel pes o politikano žanglipe thaj angažmano, te inkurajil pes o aktivo citizentipe.
- Investin ande avutni generacia - terne manuša save, e vramasa thaj e suportosa, ka hatjaren pes maj tikno pharipe katar e inferioriteta vaj o xoli, thaj maj but šajde te vazden balansirime strategije vaš te baron thaj te keren jekh lačo impakto anθ-o societeta.
- Te kerel pes buti e historikane bi-lačhipnasa prekal initiative, sikavne materialura thaj komemorative eventura.
- Te vazdel pes o prinžaripen thaj o respekto katar o maj baro societeto prekal e šanse vaš inkluzivno participacia.
- Keren pes sigura thana vaš paruviqe mashkar e phure thaj e terne romane generacie.
- Inkludirime modelura thaj mentorura katar e romane thaj majoriteto komunitura.
- Te sigurisarel pes kaj e temimata thaj e socialo buti integrisarel e kulturaqi sensibiliteta thaj e afektura sar jekh fundavno kompetenca.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ Project N. KA210-YOU-4AD4B8BB